

ACC. N:R No. 7981:1-29.

Landskap: Småland Upptecknat av: Helmer Carlsson
 Härad: Konga Adress: Boaryd, Väckelsång
 Socken: Väckelsång Berättat av: De äldsta i Boaryd
 Uppteckningsår: 1930-1940 Född år _____ i _____ m. fl. byar

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIVMagi och Trolldomskonst 2.

Hur "klokskap" kunde vinnas s. 1.

Konsten att stämma blod och
vattenådror " 4.

Hur man "manade" pormar och näcken " 7.

Hågrändning och förgöring m. m. 10.

Skyddsmedel och magi för hus-
djurens frivard 16.

Magi, och s. k. schåror vid jakt 24.

Skriv endast på denna sida!

Hur "klokskap" kunde vinnas.

Det fanns förr personer som sades vara "kloka", men som ej kreddes utöva trolldomskonst, sådana som kunde blicka in i framtiden och förutsäga kommande händelser. Sådan klokskap kunde vinnas bland annat genom s. k. ärsgång. Till ärsgången skulle man på julaftonen förbereda sig genom att ej få skåda brinnande eld, genom att fasta och hålla fullständig lysknad. På i julnatten skulle man vandra till tre kyrkor och gå runt dessa tre gånger och titta in i kyrkdörrarnas nyckelhål. Och när man gjort detta vissa år och bestått proven man blivit utvald för, det var mycket man påkade ut för under vandringen, då fick man förmåga

att kunna se långt ner i jorden och
allt som under det följande året kom
att hända i trakten fick man i för-
väg öfvervakning om. Om kommande års
bröllop, födelser och dödsfall, om det blev
krig, pest eller andra olyckor, detta
visste årsgångaren. Men framför allt var
det hurudan den kommande årsgrödan
kom| bliva man ville ha reda på.

En man i Botakult brukade alltid
gå årsgång julaft. Sista gången han
han gick årsgång mötte han sju "lik-
färs" (begravningsfölje), och däribland
såg han även sin egen likfärd. Och
han dog också det följande året.

(Årsgången har förut blifvit utförligare
beskriven.)

Klokskap och förmåga att förutse

/av

L. U. F. 31

Kommande Rändelöser Kunde vinnas även på annat sätt. Om man påkade finna en vit orm, skulle man koka denna och sedan förtära "sået" (flottspadet) av den. Men det var endast den som först fick smaka ormen, som fick den underbara förmågan att avslöja framtiden.

I Håranäs hade en bonde en gång funnit en sådan vit orm. Han hade lagt ormen i en gryta och kokade den, men så sågade han av någon anledning lämna sin gryta en liten stund, och under tiden kom hans dräng och fick se grytan och undrade, vad bonden kunde ha i den.

Drängen stack ner två fingrar i grytan och slickade sen av dem ormflottet, och han råkade nu få den förmåga, som bonden hade ämnat åt sig.

Konsten att stämma blod och vattenådror.

Kloka personer visade särskild övernaturlig förmåga, när de skulle "stämma blo". Huru därvid tillgick, det vet man nu ej riktigt, men magisk läsning lär då ha förekommit. Den kloke behövde ej alls se den blödande, bara en klädespersedel från denne, som sen kunde få befinna sig på hur långt avstånd som helst. Men den kloke kunde ändå få blodflödet hämnat.

Hemmansägaren Gustav Elmström i Ringshult kunde den konsten. En lotterson har berättat att den gamle Elmström då brukade "ställa sig i byråklappen i låsa när". En pojke i ett torpställe vid Ringshult hade en gång fått näsblod, som inte ville stanna, och man

trodde pojken skulle blöda ihjäl. Men då
färdades Elmström förbi och blev kallad
in. Han tog då sina båda händer om
pojken hvard "i svor sen var lett",
och pojken näsblod upphörde genast.
Elmström troddes ha vad man nu
kallar hypnotiskt förmåga.

Även på djur kunde de kloka stäm-
ma blod. När den krolldomskunnige
Orra-Johan Ljånade dräng hos bonden Pven
Abrahamsson i Fredahult, skulle hus-
bonden en dag slakta en gris, och då
ville drängen sticka grisen, men han
fick ej göra detta. Husbonden litade
ej på honom, utan han ville göra det
själv. Då blev Johan arg och sade:
"Ja, du ska du inte få en blodripen
an an". Och Abrahamsson stack grisen,

men något blod kom sej. "Jassau du ä² locken", sade bonden, "men kan du ~~ett~~ ^{ett} ~~sau~~ kan ja ~~ett~~ ^{ett} ~~aent~~". Och Pven Abrahamson, som också var kunnig i sådana fårkonster, slängde då kniven högt upp i luften, så den gjorde tre volter innan den kom ner och knivbladet rände ner i jorden. Och blodet, eller som man då sade "svetten", sprutade av grisen, bonden gjorde Oera-Jons trolldomskonst om inget den gången.

Man trodde också förr i tiden, att det fanns personer som kunde "skämma" brunnen och stämma vattenådror.

När en väg byggdes i Tingsås socken brukade vägarbetarna hämta dricksvatten i en källa, som var belägen i en mosskant i närheten av arbetsplatsen.

Men en vacker dag fanns ej en droppe vatten i källan, den hade hastigt blivit riktigt torr. Källan har en kraftig vattenåder och brukar annars ej torka ut. Man fick gå över en slättbång för att komma till källan, och därför trodde man, att ägaren hade stämt källådern, för att man ej skulle gå över ången och trampas ner gräset där.

Bonden, en gammal styr spelman, sadet vara hemma i en del sådana konster.

Hur man "manade" ormar och näcken

Både s.k. kloke och även andra personer har kunnat mana fram ormar eller "sätta möte" med dem. Därvid tillgick på ungefär följande sätt. Man satte under besvärjelses ner sin kniv i marken

på det ställe där man ämnade möta
ormen. Då tog man några av sina kuord
hår och lindade om knivskaftet och
bestämde så klockslag, när ormen skulle
infinna sig. När ormen kom till platsen,
måste den krypa runt knivskaftet.
Ormen blev på detta sätt fastkollad
vid kniven. Men det gällde för den
som manat ormen att passa tiden
och ej komma för sent så ormen fick
vänta. Dröjde man för länge, då var
ormen ej god att råka ut för. Den
kröp runt omkring kniven med sitt
kuord högt upplyftat och fräste
så det alldeles quistrade.

Om Oera-Joan i Tingväs berättas, att
han en gång en söndagsmorgon "satte
opp" (höll val) om att halstopa Brännvin,

Att han skulle kunna mana upp
nåcken ur Dräknsåns vatten upp på
Tingsryds Kvarnbro. Oera-Joan lyckades
få upp nåcken på bron och fick bränn-
vinet. Om han nu sör sig full eller
hur det var, så glömde han sin nåck
på Kvarnbron. Och där låg nåcken,
när Tingsås kyrkklockor började att
ringa. Där blev nu nåcken bunden
av den vigda malmens koner, och
Oera-Joan hade stort besvär med att
få ner honom i vattenet igen.
Detta sågs ha "Latt Knäcken" på den
trolldomskunnige Oera-Joan, han blev
sjukt av det äventyret och ej mera
bra igen. Hans ben och fötter riktigt
ruttnade upp, han kunde sitta och
krysta "rås" (var) ur dem.

Hägovändning och förgöring m. m.

Personer som blivit utsatta för elaka människors trolldomskonst sades ha blivit hägoända, nedratta eller förgjorda. Kloka och trolldomkunniga ha kunnat tillverka "förgöringskuntor" eller "trollpyngel" och ha med sådana vållat sjukdom eller annan skada. De ha också kunnat laga till och sen "kommet i" folk saker som gjort dem "alldeles fräa rej".

De gamla ha berättat om ett sorg-
lustigt bröllop i Fäkelöväng i gammal
tid. Det skulle bli kyrkbröllop med
husaren som förridare och stor ståt.
När bröllopsföljet kommit ett stycke
från bröllopsgården till en plats där en
tiden bäck rann under vägen, då hoppade

brudgummen av vagnen och ropade:
"Faren ni i Jesu namn å viers bäst ni
vellen, ja kan då inte, ja kan inte." Bröllops-
folket blev förstås storligen förvånad
över brudgummens beteende, men man
lyckades övertala honom och få honom
att stiga upp igen. Och så för man vidare.
Men vid nästa ställe där att vatten-
drag tvärade vägen hoppade han av
igen och ville springa tillbaks. Men man
lyckades åter få honom att följa med.
Detsamma upprepades många gånger
på vägen till kyrkan. När man kommit
fram till kyrkstallarna, fick man se
brudgummen längre. Det blev förstås
stor uppståndelse bland folket. Bruden hon
grät, brudgummen grät och en hel del
av bröllopsgästerna grät. Det blev ingen

Även andra personer såges ha blivit "hågrunda" eller "nedsatta" och ej kint någon kunnad i hemmet.

Påland där trollpynglen har också använts till att förgöra kreatur.

En gång fann en bonde i sin ladugård ett gammalt pyngle, som det var lagel och diverse andra saker uti. Han tog bort och förstörde det, men han fick därefter en oegendomlig sjukdom, som man trodde kom av det där trollpynglet.

I en bondgård hade man en lång tid haft otur med kreaturen. På en dag kom ett fattarsällskap till gården. De sade sig ha sport, att gårdens kreatur ej ville livas, och de erbjödo sig att ställa det tillrätta med kuren och boskapslyckan. Men de sade, att de måste ha brännvin

vigsel den dagen, man måste vända
tillbaka igen. Men man for genast till
en klok gumma, "kloka Johanna" i Skatelöv,
och hon rådde att man skulle gå
under en viss gran, där man fann ett
"pyngle", som hade förgjort brudgummen.
Nu hade brudgummen haft en fästmo
förut, och denna hade ställt i ordning
det där trollpynglet. Ett sådant brukade
innehålla bland annat aoföring, naglar
och hår, särskilt från könsdelarna, från
den man ville förgöra. Där det där troll-
pynglet upptäckts och förstörts, blev
brudgummen fria igen. Prästen hänsta-
des till bröllopsgården och förrätade där
vigseln, nu blev ej någon störning.
Denna händelse har verkligen inträffat, men
en del påstår, att brudgummen supit sig full.

för att kunna säga vad det var för fel
med Ladugården. De fingo brännvinet,
och så lärste de in sig på vinden för att
få vara riktigt i fred. Där de blivit
färdiga, så kom de och sade, att Ladu-
gården blivit "skänd" och att ett visst
bås borde undersökas. Där i bäset fann
de ett pyngle. De förstörde det och
fingo sin betalning, men man kan
ju misstänka, att taltarfolket lagt det
där i bäset själva.

Taltare voro särskilt krodde om att
kunna skämma hästar. Om man var
ute och körde och mötte ett taltarefölje
och taltargulben slog till ens häst med
sin piska och sade: "Då va ren grannå
häst du ha", då behövde man ej köra
långt förrän hästen ej orkade dra lasset.

Då kunde man ju förstå, att hästen blivit
skämd av fallet.

Om någon spottade på ett djur, så blev
det "nedsatt". Spottade någon i en svinstia,
då vantrivdes grisarna.

Med delar av "ilddöa" (självdöda) djur
kunde slaka människor förgöra andras
kreatur. Grävdes något "illdött" ner i
en gödsalstad eller fåhus, då blev den
ladugården skämd. Ett självdött djur
ville man ej gräva ner på sina egna
ågor. Det kastades på en grannes
ågor och därmed överfördes skuren på
honon, på hans ladugård och djur.

Råttor och mös, loppor, löss och annan kunde
"illaka mänskå" ställa på andra. Likadant var det
om det råkade bli mycket listlar eller annat
ogris på en åker, det kunde ha vållats av andra.

Skyddmedel och magi för
husdjurens friosel.

16.

Fid husdjurens skötsel har i äldre tider
kallämpats en oerhörd mängd "schauso".

Innan kreaturen skulle släppas ut på
bete på våren, skulle de åderlätas. Man slog
då hål med ett särskilt åderlätningssjörn
på en åder ovanför klövern.

Utanför ladugårdsdörren lade man stål,
vanligen en ryxa, ty djuren borde stiga över
stål när de första gången på våren kom-
mo ut under bar himmel. Det var också
bra att låta dem gå under en "sæstæng",
d. v. s. en sådan stång man bar en vatten-
så med, när två personer skulle bära.

När man skulle leda en ko till fjur, då
hade man en del regndomliga konster för
sig. Man skulle först slå tre knutar på

repet man skulle leda kon med. Och så skulle kon ledas tre gånger kring en jordfast sten. Innan man sen åter ledde in kon i Ladugården, borde man leda henne genom en uppställd veddrög, en sorts kälke man körde ved på. Där man sen med "klammen" (klaven) bundit kon i ladugården fick ej repet avtagas med det samma. Repet skulle visas omkring hornen och kon skulle stå med det i tre dagar.

När en ko skulle kalva hade man också mycket att iaktaga. Det första man hade att göra efter kalningen var att "sko kalven", varmed menas, att man skulle peta bort slem och brost från kalvens klövar. När man gav kon dricka första gång efter kalningen, lade man en kniv eller en "eggesken" (ett bryne) i kålet. Kon borde dricka

på stål. Råmjölken, d. v. s. mjölken efter
nykalvad ko, fick man ej bära bar utom
ladugården. Man måste hölja något över
kärlet, innan mjölken kom utom ladugården,
annars kunde både mjölken och kon bli
förgjorda. När kalven fick mjölk första
gång, då måste de i ladugården närvarande
vara lygsta. Och när kalven druckit ut sin
mjölk, då knackade man honom tre gånger
i pannan och sade: "Första gången snälla,
annre gången bättre å tre gången själva".
När man gjorde så blev kalven snäll att
dricka och en bra påläggskalv.

Om man hade köpt ett nytt djur, så
måste det göras över stål, innan det
kom in i ladugården, annars kunde det
göra med sig otur eller annat olyck.
Med ett nyköpt djur måste man ha något

äbbat från det gamla stället, för att
djuret skulle rivas och ej "läijas ve".

19
Där man klippte ullen av får, borde man
ej binda samman alla fyra benen på
fåret. Man band ihop de båda bakbenen
och ett framben, vilket blev det "gohållis",
furliga kretslaget. Man lammade kvar en
ulltuss i pannan och en i ändan av fårets
svans, den s.k. rompetossen. Innan man
släppte det klippa fåret, skulle man tacka
för vad man fått och stoppa en ulltuss i
fårets mun, för att det ej skulle söja ullen
man tagit ifrån det.

På juldagen fick man ej geva fåren något
vatten, ty gav man dem dricka då, så tog
råren dem på sommaren, när de kommit
på utebete. Innan man släppte ut fåren
på bete, skulle ett pyngle med krat och svavel

bindas på dem, för att de skulle vara
fredade för råven.

Det ljuset som skulle brinna julnatt
satte man i en skål med korn och detta
korn gav man sedan hönsen, för att
höken skulle taga dem under det kommande
året. En kullpyngle på lagdugårdstaket
var också skyddsmedel mot höken.

Flåsten skulle juldagen dricka på en
silversked för att ej få kvarka under året.
I häststallet sattes upp "markkast" (markkast) som skyddsmedel mot maran.
Markkastar är sådana skatboliknande
bildningar som finns på en del löv-
träd. I ladugården sattes upp avbrutna
tjär eller skåror (vädastäl) över bås och kår-
tar som skydd mot maran, som kunde
komma och rida djuren. Dand man

Fäst en almanacka vid lön eller skår,
då blev man skuren av regjörnet.

Flade man råkat få sin häst skänd,
när man var ute och körde, då skulle man
genast "lösa väjen" och låta hästen stå still-
la en stund och sen köra tillbaka hem igen,
och förhållningen kunde så hända.

Om någon, som ville skåmmas ett djur,
berömde det och sade det vara vackert, då
skulle man genast svara: "Jaa i aasen å
gränt du". Detta motverkade den onda av-
sikten. "Öll å vann" var bra skyddsmedel.

När tjänstefolk flyttade, kastade man några
"glöva" (eldglöd) och vatten efter dem, för att
de ej skulle taga bostadstyggen med sig
från gården. Eld och vatten borde man slänga
efter battersack.

Som skydd mot Lulldom och förgöring

hade man borrat hål i ladugårdströskeln
och där i pluggat in en levande orm.

Fälde man mjölk eller bytte man bort ost-
mjölk, då spillde man alltid en droppe vat-
ten i mjölken, för att man ej skulle kom-
ma åt att skämma korna.

Om man kokade mjölk och den då
kokade över i elden, då borde man genast
slänga några saltkorn i elden, annars
blev korna "vessena" (såriga) på spenarna.

Skade korna blivit skända eller förgjorda
var det omöjligt att karna smör av grädden
som hjälp. Härmed hade man många medel.
Man kunde spika en hästsko under bott-
nen av smörkärnan eller ställa kärnan
över ett järnskin vid kårningen.

Man kunde bränna kolör i bakugnen eller
röka kärnan med soavel och svinhår.

Man kunde också få smör, om man ställde sig att kärna mitt i en socken- gräns. Man stod då med en fot i vardera socknen och hade kärnan i gränslinjen.

Mitt på smörtrillingen brukade man med smörskeden göra ett kors som skyddade som finger av smörst skulle ej kunna göra korna något illa.

Spikade man en fågel över Ladugårds- dörren kunde ej något ont komma där- inna genom dörren.

Men hade Ladugården blivit skänd, då brukade man pröva den för att göra ut det onda. Man satte in en järngryta och brände i den svavel, tjära, svinhår och andra riktigt illaluktande saker, som skulle skrämma i väg det onda.

ellagi och s.k. schåssor vid jakt.

24.

Äldre tiders jägare voro mycket vidskep-
tiga och använde många egendomliga
konster för att jakten skulle bli lyckad.
Det var inte bra att möta en kåring
först, när man skulle gå på jakt, och
gjorde man det, skulle man snuvas runt
tre gånger och spotta tre gånger för att
avvärja skuren. En del djur var ej bra att
skjuta på, ty bössan kunde därav bli
skämd, och man kunde även råka ut
för annat obehag. Dödade man en korp,
så kunde man vara säker om att få mista
ett djur man hade kårt. En bonde sköt
en gång en korp, men hemma i ladugården
fann han en kalv död för den dumheten.
Bössor skändes vanligen av onda männis-
kor, av avundsamma jägare.

Gjorde en skytt intrång på en annans
marker eller gick i vägen för en äldre och
i magiska konster kunnig jägare, då kunde
han riskera att få sin bössa skänd och
skyttet riktigt förgjort. Det har berättats
många historier här om. Man har
gått på Ljåderskytte med bloss och sett
var Ljådern suttit men inte fått skottet
att träffa honom. Man har skjutit
orra så alla Larmarna kunnit se dem,
men de ha flugit lika bra och varit lika
krya för det. Det har berättats om
flera olika sätt bössor blivit skända på.
Sköt man på den där Trollkaren, den
som svartkonstkunniga Påringer sände
ut att Ljunvjölka kor, med ett vanligt
skott, då blev bössan skänd därav.
En i svartkonst riktigt säker gammal

jägare troddes kunna skämma en bösse
bara med att få hålla i den och se på den.
Andra brukade spotta på bösse eller
blåsa i bösspipan. Ett mera invecklat
sätt att skämma bösse, det har varit
använt av en skytt i Nöbbele socken,
har omnämnts. Om man i samma ögon-
blick man hörde ett skott tjunda kann
att med kniven knäcka en kvist på
en buske, kunde man förgöra den andres
bösse. Men man fick se sokugga kvisten
riktigt, den skulle hänga kvar vid busken
och förkoma. Under den tid som åt-
gick tills kvisten rustnade bort hölls
den andre skyttens bösse skänd.

En skänd bösse kunde botas på
följande sätt. Man skulle gräva ner
bösse i gödselen i Järakållen och vedan

gnida den med "makarja" (arseniksyrlighet).
En soundsjuk och svartkonstkunnig
jägare kunde även på annat sätt för-
hindra jakten för en annan jägare,
han kunde sätta på den andre sjukdom
så att han måste avstå från jakten.

Om han t. ex. fick lag i något av den
andres jägarens anföring och lade det
i en flaska med jäst och sedan ner-
sänkte flaskan i ett i norr-söder
rinnande vatten, då kunde han i den
andres mage ställa till samma "leverne"
som det var i jästflaskan, den jägaren
fick magknip och svår diarré.

Det var många konster en i magen
hemmastadd jägare kunde med.

En plats för djäderspel kunde han t. ex.
ringa in och sätta fast för egen räkning,

så att någon annan ej förmådde skjuta
ljäder här. På en undanrömd plats vid
spelsället lade han ett kors av kristar
och sen gick han en cirkel kring om-
rådet tillbaka till utgångspunkten men
ej ändå fram, utan han lämnade en
"port" kvar. Över denna ändpunkt ut-
märktes med ett kors. Skjäligen skedd
detta under någon läsning. Nu kunde
ej någon skjuta ljäder inom det
kringringade området, om han ej gått
genom porten mellan korsen.

Han kunde även skaffa sig förmåga
att skjuta och rätt träffa viltbräd
på långa avstånd. På hösten skulle han
ha sin råg inbårnad och "balkad",
d. v. s. råghornen urbåstade mot logbalken,
före alla andra i trakten. När någon

sen blivit "kastad" (rensad från agnar) skulle han bland agnarna söka reda på en "veppa" (ax) med två korn uti. Dessa rågkorn skulle han lägga in i ett skott och skjuta av. Men den där trollkonsten skedde rej ostraffad, nästa års rågskörd blev mycket dålig för honom.

En del jägare troddes kunna mana till sig viltbrädet, man kunde locka till sig fågel och få kararna att springa rätt emot bösspijan.

För att få god jaktlycka och tur med viltbrädet har en del jägare lånat människoben från kyrkogården och burit dessa i jaktkväsken. Men de dödas ben måste jägaren ställa tillbaka till kyrkogården, ty annars kom han att råka illa ut.